

Prestiž povolání z pohledu veřejného mínění

Jan Červenka

K zajímavým otázkám, které bezprostředně souvisejí s problematikou práce a nepřímo i s dalšími tematickými okruhy, jako jsou například hodnotové orientace či modernizace, patří prestiž povolání z pohledu veřejnosti. Na konci minulého roku se prestiži povolání věnovalo i jedno z kontinuálních šetření Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR¹, ve kterém respondenti hodnotili dvacet šest vybraných profesí na škále od 1 do 99 podle jejich prestiže.² Výsledky v podobě průměrného bodového hodnocení a celkového pořadí jednotlivých profesí zařazených do výzkumu ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: Prestiž povolání (průměrné bodové hodnocení)

Profese	Průměrné hodnocení
1. lékař	89,5
2. vědec	80,7
3. učitel na vysoké škole	78,5
4. učitel na základní škole	71,3
5. programátor	66,3
6. soudce	64,8
7. projektant	64,1
8. starosta	60,1
9. manažer	59,4
10. soukromý zemědělec	59,1
11. profesionální sportovec	56,1
12. novinář	54,4
13. ministr	53,8
14. účetní	53,5
15. majitel malého obchodu	51,2
16. truhlář	50,8
17. opravář elektrospotřebičů	50,2
18. bankovní úředník	50,2
19. soustružník	47,7
20. policista	47,6
21. kněz	46,1
22. voják z povolání	44,8
23. sekretářka	43,7
24. prodavač	42,8
25. poslanec	39,9
26. uklízečka	29,4

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-11

¹ Výzkum probíhal ve dnech od 8. do 15. listopadu 2004 na souboru 1027 dotázaných reprezentujícím populaci České republiky ve věku od 15 let.

² Všem respondentům byl předložena karta se seznamem 26 vybraných profesí, které dotázaní hodnotili podle následující instrukce: „Na seznamu jsou uvedena některá povolání. Vyberte povolání, jehož si vážíte nejvíce, a dejte mu 99 bodů. Pak vyberte takové, jehož si vážíte nejméně, a obodujte je číslem 01. Poté postupujte odshora dolů a všem zbývajícím přiřadte body od 02 do 98 podle osobního uvážení.“

Výsledky šetření v první řadě poměrně jednoznačně doložily zcela výsadní pozici lékařů, kteří se těší vysoké prestiži u naprosté většiny občanů. 41 % respondentů lékaře umístilo na samotný vrchol celého žebříčku s 99 body, dalších 35 % pak povolání lékaře přiřadilo hodnotu v intervalu od 90 do 98 bodů. Lékařská profese tak velmi výrazně z hlediska přisuzované prestiže překonala ostatní vysoce oceňovaná a kvalifikačně náročná povolání, která podobně jako lékařská profese rovněž obsahují určitý étos, mají charakter služby společnosti a bývají občas vnímána spíše jako poslání než jako způsob obživy. To bezpochyby do jisté míry platí o profesi vědce či vysokoškolského pedagoga, které z vybraných povolání skončily v těsném sledu na druhém a třetím místě. Za nimi pak s určitým odstupem, který zřejmě odráží rozdíly v kvalifikační náročnosti a s ní spojené výlučnosti obou předchozích profesí, zaujalo čtvrté místo žebříčku svým charakterem podobné povolání učitele základní školy. Čelní pozice lékařů z hlediska prestiže, kterou jejich profesi připisuje občanská veřejnost, přitom není žádným náhodným zjevem. Podobným výsledkem totiž skončily všechny podobné výzkumy, které od roku 1993 uskutečnilo CVVM nebo jeho předchůdce Institut pro výzkum veřejného mínění při Českém statistickém úřadu. Jedním z důvodů, proč je lékařské povolání u většiny veřejnosti postaveno výše než třeba profese vědce,³ může být okolnost, že k lékařům mají lidé vybudován mnohem silnější vztah spojený s pocitem vlastní závislosti na nich. Alespoň občas totiž lékaře potřebuje prakticky každý z nás. Naproti tomu vědecká profese, která je svým způsobem mnohem výlučnější než povolání praktického lékaře, je v porovnání s tím většinou populace dosti vzdálená. S lékařskou profesí je navíc spojena i velice silná přímá odpovědnost za lidské zdraví a životy, což rovněž může výrazně posilovat prestiž lékařů v očích veřejnosti.

K poměrně dobře hodnoceným profesím, jejichž průměrné bodové hodnocení se pohybovalo vysoko nad středem užití škály, patří povolání programátora či projektanta, která vyžadují značné speciální odborné znalosti a která s sebou přinášejí vedle vesměs vysoce nadprůměrných příjmů i možnost samostatného kreativního rozhodování. Z dřívějších šetření, která sice nejsou s posledním výzkumem CVVM plně srovnatelná, protože obsahovala lehce odlišný seznam profesí, ale která zahrnovala obě uvedená povolání i většinu ostatních položek, lze usuzovat, že v posledních deseti letech prestiž obou profesí průběžně posilovala a že se na žebříčku povolání zřetelně posunuly směrem vzhůru.

Podobným způsobem jako předchozí dvě povolání byla hodnocena i profese soudce, která má nejen vysoké odborné, ale i morální nároky a která je spolu s finančním ohodnocením spojena i s formálním postavením a mocí ve společnosti. Společně s funkcí starosty, která byla v průměru řazena jen o málo níže, se tak povolání soudce stalo nejprestižnější profesí reprezentující ve výzkumu prestiže povolání státní moc a její aparát. V porovnání s tím se funkce ministra jak z pohledu umístění mezi ostatními profesemi (13. místo z 26), tak i z pohledu bodového průměru v rámci užití škály (53,8 bodu) zařadila pouze do středu, a funkce poslance byla dokonce hodnocena s takovým despektem, že nižší prestiž měla už jen profese uklízečky. V tomto hodnocení se pochopitelně velmi výrazně odráží obecně převažující negativní postoj k tzv. „vysoké“ politice a zejména trvale nízká důvěra k zákonodárnému sboru. Ale až ve druhé polovině z hlediska umístění i použité škály skončila také profese policisty nebo vojáka z povolání.

K relativně prestižnějším profesím z pohledu české veřejnosti se kromě již uvedených připojilo povolání manažera a poněkud překvapivě soukromého zemědělce, zřetelně, i když ne vysoko nad hranici 50 bodů se dostali ještě i profesionální sportovci, jejichž prestiž se v posledních deseti letech se zvyšovala podobně jako v případě programátorů či projektantů,

---

³ Lékaře před vědce z hlediska hodnocení prestiže umístilo v šetření 67 % dotázaných, 4 % ohodnotila obě profese naprosto shodně a jen 29 % respondentů připsalo vědcům vyšší prestiž než lékařům.

dále novináři, již zmiňovaní ministři a účetní. Prakticky do středu škály se zanedbatelnými rozdíly dotázaní v průměru zařadili majitele malých obchodů, truhláře, opraváře elektrospotřebičů a bankovní úředníky.

Soustružníci, kteří společně s truhláři nebo opraváři elektrospotřebičů zastupovali kvalifikované dělnické profese, se v průměru dostali spolu s policisty těsně pod hranici samotného středu, až za ně pak odpovědi respondentů zařadily povolání kněze. Poměrně nízká prestiž duchovních je zjevně důsledkem vysoké úrovně sekularizace a nepříliš dobrého renomé zejména římskokatolické církve u části české veřejnosti.⁴ Hodnocení kněží ze strany katolických věřících bylo přitom výrazně lepší a v průměru dosahovalo 63,4 bodu. Až za vojáky z povolání, ale ještě před poslance se dostali sekretářky a prodavači.

Abychom mohli celkové výsledky z takto rozsáhlé baterie trochu utřídit, pokusili jsme se data prozkoumat prostřednictvím faktorové analýzy, která odhalila šest významných faktorů⁵, na jejichž tvorbě se vesměs podílely položky týkající se buď charakterově příbuzných profesí, nebo položek, kde jednotlivá povolání spojuje nějaká vlastnost nebo vnější okolnost představující jakýsi společný jmenovatel.

Za prvním faktorem stojí početná skupina běžných profesí, které spojuje více či méně převažující manuální a rutinní charakter vykonávané práce. Velmi silně se na tomto faktoru podílely položky jako truhlář, soustružník, prodavač, uklízečka, opravář elektrospotřebičů nebo soukromý zemědělec, ale podstatným způsobem se do něj promítaly i profese jako majitel malého obchodu, účetní či sekretářka. Jak ukázala podrobnější analýza, tento faktor mírně koreluje s věkem a s politickou orientací dotázaných. Hodnocení prestiže profesí s manuálním a rutinním charakterem je přitom většinou poněkud horší mezi mladými lidmi a v pravé části politického spektra.

Druhý faktor v sobě obsáhl především položky, které představují jakýsi novodobý, moderní ideál vlastní profesní dráhy zejména pro mladší část současné české populace. Za tímto faktorem v daném souboru vybraných povolání stojí profese jako programátor, manažer či profesionální sportovec, v menší míře pak i účetní, projektant či sekretářka. Tento faktor poměrně výrazně koreluje právě s věkem, když část mladých lidí staví tyto profese relativně výše než ostatní občané.

Třetí faktor vesměs tvořily položky představující kvalifikačně náročné duševní profese, přičemž největší váhu zde mělo hodnocení prestiže učitele na vysoké i základní škole, lékaře, vědce a v menším měřítku i projektanta či programátora. Třetí faktor vcelku pochopitelně koreloval s úrovní dosaženého vzdělání respondenta, přičemž relativně vyšší prestiž kvalifikačně náročným povoláním dávali lidé s vyšším vzděláním.⁶ Z hlediska věku se v tomto faktoru projevuje rozdíl mezi dospělými a nejmladší skupinou respondentů ve věku 15 až 19 let, jejíž priority a kritéria v pohledu na prestiž povolání se od ostatních věkových

⁴ Důvěra k církvím obecně je v ČR tradičně nízká. V září 2004 ve výzkumu CVVM pouze 31 % respondentů uvedlo, že má k církvím důvěru, což bylo mnohem méně, než kolik lidí důvěřovalo církvím v Polsku (56 %), na Slovensku (53 %) či v Maďarsku (48 %) podle srovnatelných šetření z téže doby uskutečněných v rámci spolupráce CEORG (viz tiskovou zprávu CVVM „Důvěra k některým institucím v naší společnosti a k lidem kolem nás“ z 29. října 2004). Vztah veřejnosti a římskokatolické církve pak dlouhodobě zatížily mj. i rozsáhlé majetkové restituce, s nimiž většina obyvatel nesouhlasila vůbec nebo pouze v omezeném rozsahu.

⁵ Celková míra vyčerpané variance činila 59,2 %. Na první faktor v rotovaném řešení připadalo 17,0 % vyčerpané variance, na druhý 10,0 %, na třetí 9,7 %, na čtvrtý 9,1 %, na pátý 6,8 % a na šestý 6,5 %. Pro rotaci byla použita metoda varimax.

⁶ Diference z hlediska vzdělání u jednotlivých profesí nebyly nikterak výrazné, ale v souhrnu byl rozdíl již patrný. Vezmeme-li v potaz např. součtový skór hodnocení prestiže povolání lékaře, vědce, vysokoškolského pedagoga, učitele na základní škole a projektanta, jeho průměr v rámci celého souboru měl hodnotu 383,8, přičemž u lidí se základním vzděláním činil 369,7, u vyučených 383,3, u absolventů středních škol s maturitou 390,6 a u vysokoškoláků 398,7.

skupin poněkud liší. Starší respondenti kladou kvalifikačně náročné profese tvořící uvedený faktor do popředí více než skupina nejmladších dotázaných.⁷

Čtvrtý faktor sdružuje položky, které souvisejí se státní mocí a jejím aparátem. Do samotného faktoru se promítlo výrazně vnímání prestiže policistů, vojáků z povolání, ministrů, soudců i poslanců. Relativně slabší, i když stále nezanedbatelný podíl na tvorbě tohoto faktoru mělo i hodnocení prestiže spojené s výkonem funkce starosty. Další analýza ukázala, že tento faktor vykazuje poměrně silnou korelaci se subjektivním hodnocením současné politické situace a s důvěrou k vládě, Poslanecké sněmovně či obecnímu zastupitelstvu. Lidé, kteří mají příznivější mínění o politické situaci a o politických institucích, spojují vyšší prestiž s povoláními sdruženými pod tímto faktorem.

Ve formování pátého faktoru se projevil vliv postoje k povoláním, která svým způsobem, byť v dílčích případech dosti odlišným, reprezentují politickou, sociální a ekonomickou transformaci 90. let a obranu jí vytvořených poměrů. K těmto povoláním patří v rámci do výzkumu zařazených profesí novináři, bankovní úředníci a majitelé malých obchodů, v menší míře se do tohoto faktoru promítaly i postoje k manažerům či vysokoškolským učitelům. O tom, že pátý faktor zřejmě odráží vliv postoje k transformaci, svědčí skutečnost, že opět poměrně výrazně koreluje s politickou orientací a politickými preferencemi dotázaných. Relativně vyšší prestiž mají dotčené profese mezi stoupenci ODS, respektive lidmi hlásícími se k pravé části politického spektra, naopak poněkud níže je řadí ti, kdo preferují KSČM.

Za posledním, šestým faktorem, na kterém se významně podílely položky kněz, starosta, ministr a poslanec, se velmi zřetelně rýsuje vliv vztahu k autoritám. Zejména konzervativně založení lidé, k nimž v našem kontextu patří především věřící katolíci, potažmo stoupenci KDU-ČSL, mají autority v relativně větší úctě a povoláním, které takový prvek autority obsahují, přisuzují oproti jiným poněkud vyšší prestiž. Analýza šestého faktoru takový předpoklad plně potvrdila. Vedle výrazných rozdílů z konfesijního hlediska a rozdílů z pohledu stranických preferencí se u šestého faktoru dále objevily difference podle věku, které ovšem zřejmě souvisejí s tím, že starší lidé jsou nábožensky založení častěji než mladí. Statisticky podstatný rozdíl se u šestého faktoru projevil také z hlediska pohlaví. I ten jde alespoň zčásti na vrub okolnosti, že věřících žen je více než věřících mužů, ovšem difference z hlediska pohlaví se objevila i v případě, že v potaz byli vzati pouze respondenti hlásící se k římskokatolické církvi. Z toho lze soudit, že ženy mají k autoritám obecně o něco větší respekt než muži.

Na základě výsledků šetření a provedených analýz lze konstatovat, že vnímání prestiže povolání představuje poměrně složitě vnitřně diferencovaný sociální jev, do kterého se v různých částech a v různém měřítku promítají vlivy věku, pohlaví, vzdělání, životních postojů, hodnotového žebříčku, módních trendů a dokonce i politické orientace a názorů na aktuální společenský vývoj. Finanční ohodnocení profese a mocenský status spojený s výkonem funkce či pozicí v řídicí hierarchii jsou sice nikoli nepodstatnými, ale jen dílčími kritérii toho, v jakém pořadí a jakou prestiž lidé jednotlivým povoláním přisuzují, což názorně ukazuje např. pozice manažera, ministra či dokonce poslance v žebříčku zkoumaných profesí. Značnou roli v hodnocení prestiže povolání mají takové charakteristiky, jako je společenská prospěšnost, náročnost a odpovědnost určité profese. V některých základních obrysech se přitom pohled na prestiž povolání v čase příliš nemění, což platí hlavně pro čelo žebříčku (lékaři, vědci, učitelé) a většinu manuálních nebo rutinních profesí, ale u řady povolání, jako

---

⁷ Součtový skóre hodnocení prestiže pěti povolání podílejících se nejvýrazněji na tvorbě uvedeného faktoru – lékaře, vědce, vysokoškolského pedagoga, učitele na základní škole a projektanta – měl ve věkové skupině 15 až 19 let průměrnou hodnotu 365,9, zatímco u všech ostatních věkových kategorií se pohyboval v úzkém rozmezí od 383,6 do 388,3.

jsou např. programátoři nebo profesionální sportovci, se viditelně projevuje vliv generačního posunu, který pravděpodobně bude pokračovat i do budoucna. Prestiž profesí spojených s politikou nebo s výkonem státní moci pak v čase podléhá změnám v aktuálním nahlížení na společenský a politický vývoj a v důvěře k institucím, které tyto profese prezentují. Totéž do jisté míry zřejmě platí i o prestiži povolání duchovního nebo bankovního úředníka, která do jisté míry odráží důvěru k církvím, respektive k finančním ústavům.